

Albionia Soba

**СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК**

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. VIII св. 7-10

БЕОГРАД 1957

САДРЖАЈ

	Страна
1. <i>А. Бешић</i> : Једна научна и практична потреба	201—204
2. <i>М. Сивановић</i> : Опредебе самосталних речи	205—225
3. <i>В. М. Мићовић</i> : Откуда Филипу Вишњићу презиме <i>Вишњић</i>	226—232
4. <i>С. Матић</i> : Једна необична употреба предлога	233—235
5. <i>И. Грнџајић</i> : Разлика између предлога <i>због</i> и <i>услед</i>	236—241
6. <i>В. М. Мићовић</i> : О називу <i>сабља димичкиња</i>	242—245
7. <i>С. Матић</i> : О значењу: види ми се = чини ми се	246—247
8. <i>Б. К.</i> : О значењу глагола „Давор“, шаро, давор“, добро-моје!“	248—250
9. <i>М. С. Лалевић</i> : О појавама безавим за глаголску ренцију	251—258
10. <i>Берислав М. Николић</i> : Запосвен, запослење	259—262
11. <i>М. С. Московљевић</i> : Најзад имамо српско-руски речник	262—268
12. <i>Аница Шаулић</i> : Прилог лексици народних говора	269—285
13. Језичке поуке	286—292

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уредничког одбора — Бранислав Милановић

— Научно дело —

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА САН

БЕОГРАД

Слог: „Научно дело“, Београд, Вука Караџића 5.
Штампа и повез Графичког предузећа „Академија“, Београд, Космајска 28.

НАЈЗАД ИМАМО СРПСКО-РУСКИ РЕЧНИК

И поред вековних културних веза између нашег народа и руског, мало је досад учињено на српско-руској лексикографији, која би олакшала међусобно изучавање ових језика, без којег се не може замислити право узајамно познавање и културно зближавање. То се раније можда могло и разумети, јер смо били и географски и политички удаљени, па се због слабих економских и културних веза недовољно осећала потреба учења руског језика, који нам је иначе близак, а дела велике руске књижевности била су нам доступна у добрим преводима. А и Руси су имали интереса за нас иако се наша књижевност ни изблиза не може поредити с њиховом.

Међутим после последњег рата, у ком су се и руски и наш народ заједнички борили против истих непријатеља, за исте политичке и социјалне идеале, жеља за међусобним упознавањем нагло је порасла, и руски језик се код нас почес учити не само у школама него и на многобројним течајевима. А ниједан језик, па био он и најсроднији, не може се научити без добрих речника, и то не само оних у којима су туђе речи преведене на наш језик, већ и оних у којима су наше речи преведене на туђе језике. Па ипак, после рата код нас се појавио само један нов руско-српски речник, пре којег је стереотиписан један предратни. А српско-руски речник није се појавио ниједан¹, док су штампани, нарочито у Загребу, неколики добри речници за учење западних језика, енглеског, француског, немачког и талијанског.

Срећом, Руси су нас у томе претекли, као што су нас претекли и много раније, још у прошлом веку. Први се појавио, 1870, „Сербско-русский словарь“ П. Лавровскога, који садржи

¹ Ако не рачунамо мали безначајни речник који је издао Маљеванов у Новом Саду 1922 г.

најпотребније речи, са по једним значењем. Године 1903 издат је у Петрограду „Дифференциальный сербско-русский словарь“, који је саставио Л. А. Мичатек, с кратком граматиком српског језика од проф. П. А. Лаврова. Овај речник је доста обиман, 718 страна речника и 58 страна граматике. Речи су са обележеним акцентом. Оба ова речника су састављена по II издању Вукова Речника.

После овога рата Московско „Государственное издательство иностранных и национальных словарей“ почело је издавати разноврсне речнике за учење других језика, у првом реду за потребе војске, а после и за политичко-културне потребе. Међу осталим, штампан је 1945 један цели Русско-сербский словарь, са око 10000 речи, у издању Војног института страних језика Црвене армије, а пре кратког времена појавио се у издању истог предузећа „Сербско-хорватско-русский словарь“, који је израдио И. И. Толстој. То је обимна књига од 1168 страна, а садржи око 50000 речи и уз то кратак преглед граматике српскохрватског језика. Овај речник претставља озбиљан, велики допринос руско-српској лексикографији, као неопходна приручна књига за сваког Руса и уопште совјетског грађанина који хоће да научи наш језик и упозна се с нашом књижевношћу. Као такав, он заслужује да се о њему проговори и на страницама овога часописа, не само због својих добрих страна, већ и због неких омашака на које треба указати.

Како је овај речник састављен и шта садржи видимо из ових речи састављачевих у предговору:

„Овај речник састављен је на основи савременог српско-хрватског језика²: у њега је ушла нова друштвено-политичка, економска и свакодневна лексика. Од покрајинских, застарелих и турских по пореклу речи писац је сматрао потребним унети оне које се више употребљавају, на које се наилази у штампи и делима српских и хрватских писаца—класика“. Држећи се овога мерила И. И. Толстој се послужио најбољим српским и хрватским двојезичним речницима, речником Л. Бакотића и руским речницима Даља, Ушакова, Ожегова и „Диференцијалним српско-руским речником“ Л. А. Мичатека, средњешколским терминоло-

² Писац стално за наш језик употребљава погрешно назив „сербско-хорватский“, па тако и на насловној страни речника.

гијама на нашем језику и правописом проф. Белића. Рекао бих да се писац највише послужио „Српскохрватско-немачким речником“ Св. Ристића и Ј. Кангрге, како у погледу избора речи, тако и у погледу акцента, израза и идиома, којих у другим употребљеним изворима нема. Толстојев речник, рекосмо, обухвата око 50000 речи (док Вуков има 47.000), а пошто Ристић-Кангргин има око 65000, значи да их Толстој није све узео, али је с друге стране узео неке новије речи, нарочито сложене кованице, као *аеромишинг*, *аероуит*, *вајроотийоран*, *вајросиалан*, *земљовод* и др.

Аутор се трудио да унесе што већи број речи чије значење руски читалац тешко може погодити етимолошки, по формалној сличности између руског и српскохрватског. С друге стране, због ограниченог обима речника, по правилу нису у њега унете многе изведене речи чије је значење јасно из тога како су начињене, осим ако нису добиле неко значење различно од онога обичног за одређени суфикс, као што су: деминутивне именице на *-ић*, *-чић*, *-ак*, *-ица*, *-чица*, *-ца*, *-шице*, *-ешице*, *-енице*, аугментативи и пејоративи на *-иља*, *-еиљина*, *-урина*, *-оња*, апстрактне именице на *-ост* начињене од придева, глаг. именице на *-ње*, именице начињене наставцима *-ица*, *-киња*, *-ка* од именица мушког рода истог значења, најзад, прилози правилно изведени од придева наставцима *-о* и *-ски*. Разлози за изостављање ових речи потпуно су оправдани, али ми се чини да су, у корист што већег броја значења, израза и идиома, могле изостати још неке речи. То су неке слабо познате покрајинске речи, већином турског порекла, које је аутор нашао у нашим речницима, али које су мало коме познате. Истина, оне се налазе у народним песмама, које ће читати Руси учећи наш језик, али су те ретке речи обично објашњене у збирци. Такве су напр.: *аваница*, *авгушар*, *алеј*, *авра*, *бајшок*, *вад*, *каљун*, *киџер*, *јаја*, *џењак*, *шан*, *шайрашче*, *шайронца*, *шен* и др. Много су корисног простора заузеле и разне стране, већином интернационалне речи истог облика и значења у српском као и у руском, напр. *абажур*, *абитуриент*, *абонент*, *аварија*, *аванс*, *агонија*, *агреман*, *адресант*, *академик*, *бакелит*, *барон*, *кијарис*, *концерн*, *ламитон*, *магнаит*, *магнезит*, *номад*, *парийет*, *период* и др. Ипак, има један разлог због којег ни ове речи нису сувишне, а то је њихов акценат, који ни по месту није увек једнак руском,

а по квалитету и квантитету је увек друкчији. Добра страна овога речника је што су све речи акцензоване.

Акцент је најтежа страна нашега језика за странце, чак и за Словене, и не може се очекивати ни од Руса да га добро науче, јер наш књижевни акценат не савладају ни сви образовани Срби и Хрвати. Али због оне мањине која жели да га правилно употребљава потребно је да се у двојезичним речницима и акценат обележава и тако се у последње време и чини. Тако је урадио и И. Толстој. Али, с обзиром на то што је данас наш акценат у фази великог превирања, нарочито кад се тиче страних речи, које се после рата много, чак и без потребе, употребљавају, обележавање акцената у нашим речницима није увек поуздано и тачно. Зато се не треба чудити што и писац овога речника као странац, који је, истина, живео неко време код нас, није могао не погрешити служећи се њима или саветима сарадника Југословена, који рекло би се, нису ни сами сигурни у књижевном акценту. Да би друго издање речника имало мање акценатских омашака, ја ћу, ради примера, овде указати на неке. Пре свега, противно правилу да наше речи не могу истовремено имати два акцента (изузев ретке случајеве сложеница као *југозапад*, *североисток* и сл.), прелиставајући овај речник, нашао сам: *аеромитинг* м. *аеромитинг*, *аеронаути* м. *аеронаути*, *аерофотографија* м. *аерофотографија* (док су друге сличне сложенице правилно акцензоване: *аероплан*, *аеростат*), *вансираништво* м. *вансираништво*, *вансиранички* м. *вансиранички*, *вансредшњи* м. *вансредшњи*, *ванкидаски* м. *ванкидаски* и др. Ево неколико других речи с погрешним акцентом: *бдговски* м. *бдговски*, *антика*, м. *антика*, *диплас* (географски) м. *диплас*, *веселник* и *веселница* м. *веселник*, *веселница*, *карамела* м. *карамела*, *кичмењак* м. *кичмењак*, *кудиии* м. *кудиии*, *куришум* м. *куришум* *идлукугла* м. *идлукугла*. Сви ови погрешни акценти су узети из Рчстић-Кангриновог речника, а Вук тих речи и нема. Има још доста погрешних акцената, од којих су се многи, свакако, омакли при штампању. Али примери узети из наших постојећих речника показују како је прека и хитна потреба за једним практичним, нормативним речником српскохрватског књижевног језика. Техника која је употребљена при изради речника добра је, тако да је текст прегледан и излагање јасно. Код именица се даје и генитив јед. ако се мења акценат или се врши нека гласовна

промена: *јунак, јунака, јунац, -ца, бџац*, оца. Код свих придева се даје и завршетак одређеног вида: *ддбар, ддбрий, добра, добри; љућийи, -й, -а, -с*. Наставак одређеног вида није било потребно давати за сваки придев, него само ако се мења акценат, као: *ндвчан-новчанић, зџмљан-зџмљани* и сл. Место тога корисно би било да је дат компаративни облик, ако има друкчији акценат или ако је извршена нека коренска или фонетска измена, као *љућ-љући, мали-мањи, добар-бољи, рђав-гори* и сл. Исто тако би било корисно да је код именица које проширују основу у множини или мењају акценат то и показано, као: *во-волови, сџо-сџолови, оџац-оџеви, очеви* ређе *оџи*, и др. Такође не би било наодмет ни да је дат акценат и неких других именичких облика с премењеним акцентом, као: *рука-рџку, жџна-жџно, граџ-у граџу, граџови, граџваџ, граџвима* и сл.

Што се тиче значења унетих речи, аутор није дао само најглавнија, већ и друга, чак и ређа, архаична и покрајинска, увек означивши то, потврђујући значење неком допунском речју као одредбом или фразом или изразом, нпр. *глава куџуса* кочан, *глава ексера* шљапка гвоздја, *бисџра глава* јасниј ум, *човек своје главе* упрямец, *глава на сџубу* капитељ. Нарочито је за похвалу што је унето много пословица, фраза и наших идиома, за које није лако наћи одговарајући руски израз или идиом, као нпр. за наше „Гледа Земун, види Панчево“ руско „Один глаз на нас, другой в Арзамас“, или за наше „на куково леџо“ руско „после дождичка в четверг“. Ако у овоме писац није увек успео, кривица је до речника којима се служио, јер у њима такви изрази нису увек добро преведени на други језик. Тако нпр. наша пословица „Тиха вода брег рони“ погрешно је преведена са „В тихом омуте черти водятся!“, што значи сасвим друго, тј. оно што се каже нашом пословицом „Испод мире сто џавола вире“, а то је на свом месту и преведено том руском пословицом. И неке речи нису добро преведене, као нпр.: *бесконачно џлаџно* није гусеница, већ конвейер, *боба 4.* није гребенъ индјока, већ: один из многих бугорков на гребне индјока, наполненных кровью; за *бобица* није дато значење *финна* (ларва пантљичаре); речи *брњица* дато је и сасвим непознато значење *исџодкля юбка*, тј. доња сукња; *виџинална жезелница* преведено је са *временная жезельно-дорожная вейка*, а треба *юбочная локальная жс. - д. вейка*; *кофа* је преве-

дена не само са *ведро*, већ и са *корзинка*, тј. котарица; *вајришиће* у пренесеном смислу је преведено са *домашњи очаг*, а то је наше *огњиштиће*; *навијати* (у спорту) не значи само *болети* за кога, већ у исто време и *ободрићи* его; итд.

На крају књиге писац је дао и „Кратак преглед граматике српскохрватског језика“, који је зналачки, концизно и прегледно састављен, тако да Русима може добро послужити без икакве друге граматике. У уводу су дата кратка обавештења о књижевним изговорима и њиховој распрострањености (с погрешним тврђењем да се екавски говори и у једном делу Босне) и о двома азбукама. У фонетском делу дата је карактеристика наших гласова, са њиховим променама, и особине нашега акцента. Врло добро је обрађена именска и глаголска промена, с указивањем и на неке новије појаве, које у граматицама нису довољно истакнуте. Синтакса овим прегледом није обухваћена, осим што је овде онде додирнута у вези с неким врстама речи. Али су место тога дате прегледне таблице именских и глаголских промена, таблица промене неправилних глагола и таблица именичких суфикса.

Све у свему, Речник И. И. Толстоја заслужује топлу препоруку не само сваком Русу и совјетском грађанину који хоће да научи српскохрватски и служи се књижевношћу Срба и Хрвата, већ и сваком нашем човеку који жели да научи добро руски.

М. С. Московљевић